

A követelések és kintlévőségek értékelése a magyar és román nemzeti, valamint a nemzetközi számviteli előírások tükrében

Dr. Borzán Anita

Egyetemi docens, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar
Borzan.Anita@uni-bge.hu

Dr. Szekeres Bernadett

Főiskolai docens, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar
Szekeres.Bernadett@uni-bge.hu

Absztrakt: Hazánkban a gazdálkodók az üzleti év zárását követően kötelesek a 2000. évi C. törvény vagy a nemzetközi számviteli standardok szerinti beszámolót készíteni a vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetükről. A gazdálkodók beszámolója egyrészt a külső felhasználók számára biztosít információkat, másrészt a vezetői döntések meghozatalához nyújt adatokat. Tanulmányunkban a követelések és kintlévőségek értékelését ismertetjük, különös tekintettel a gazdasági társaságok és a pénzügyi szektor speciális értékelési előírásai közötti egyezőségek és eltérések vizsgálatára. A pénzügyi szektor szereplőivel szemben elvárás, hogy körültekintő és megbízható működési politikát folytassanak, tehát az azonnali és tartós fizetőképességüket ne veszélyeztessék. Ezeket a tényezőket a kockázatok kapcsolják össze, ezért mindezek betartása érdekében a bankok működéséhez elengedhetetlen a megfelelő kockázatkezelés.

Kulcsszavak: követeléskezelés, követelések értékelése, kockázat, kockázatkezelés

1. Bevezetés

Minden profitorientált vállalkozásnak az a célja, hogy minél nagyobb nyereséget realizáljon a lehető legkisebb kockázattal párosulva. A kockázat felettébb komplex, különböző elemekből álló jelenség. A mai gazdasági életben a kockázat az élet minden területén jelen van, gondoljunk akár a tőzsdére, akár más befektetési lehetőségekre. A piacon olyan portfólió kialakítása a cél, amely a legkisebb kockázattal a legnagyobb hozamot biztosítja a befektetőnek. Kockázatot vállal a tulajdonos, amikor pénzét gazdasági társaság alapításánál, vagy tőkeemelésnél

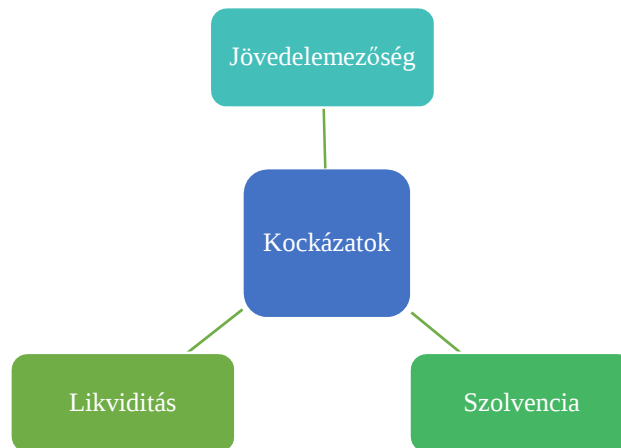
befekteti egy vállalkozásba, ezzel a menedzsment kezébe adja vagyonát. A hitelezők, befektetők is kockázatot vállalnak, amikor pénzeszközeiket a vállalkozások rendelkezésére bocsátják. A vállalkozó olyan gazdálkodó, amely a saját nevében és kockázatára, nyereség- és vagyonszerzés céljából, üzletszerűen, ellenérték fejében, termelő vagy szolgáltató tevékenységet folytat. A hitelintézetek speciálisan kockázatos tevékenységet végeznek, mivel a háztartásoktól és a vállalkozásoktól vállalják át a kockázatokat.

Az elmúlt évek válsága következtében minden egyes gazdálkodó egyre nagyobb hangsúlyt helyez a kockázatokra, azok kezelésére. Tanulmányunkban bemutatjuk, hogy milyen előírások vonatkoznak a magyar és román nemzeti számviteli rendszerek esetében a követelések és kintlévőségek értékelésére, valamint áttekintjük a nemzetközi pénzügyi beszámolási rendszerek pénzügyi instrumentumokra vonatkozó értékelési elveinek változásait.

Mivel a hazai hitelintézetek közül több nagybank is 2017-től a Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok szerint állítja össze az egyedi és a konszolidált szintű beszámolóját, melynek alkalmazása 2018. január 1-től már kötelező, a témát a pénzügyi szektorra fókuszáljuk. Ezeknek a hitelintézeteknek a beszámolási kötelezettségét 2016. december 31-ig a Hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. tv (továbbiakban: Hpt.), a Számviteli törvény (továbbiakban: Sztv.) és a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások éves beszámoló készítési és könyvvezetési kötelezettségének sajátosságairól szóló 250/2000. (XII. 24.) Korm. rendelet szabályozta. Az áttérés bemutatásához, az adatok elemzéséhez meg kell ismernünk az egyes rendszerek sajátos értékelési előírásait. Tanulmányunkban a két nemzeti számviteli környezetet hasonlítjuk össze, valamint a nemzetközi standardok változásait vizsgáljuk.

2. Anyag és módszer

A kockázat a befektetésekkel együtt járó bizonytalanság mértéke, ismert, de kedvezőtlen esemény bekövetkezésének a lehetősége. A kockázat az eszközbe történő befektetésekkel kapcsolatos nyereség vagy veszteség. A bankoknak, mint a pénzügyi élet jelentős szereplőinek meg kell felelniük a prudens működés, a likviditás és a szolvencia követelményeinek. A hitelintézetek közreműködnek a fizetési rendszerek működésében, a pénzforgalom lebonyolításában, a megtakarítók pénzét allokálják a forrást keresők számára. A gazdasági növekedésnek és a makrogazdasági stabilitásnak a hitelintézetek elengedhetetlen tényezői. A hitelintézeteknek a prudenciális szabályoknak megfelelően kell gazdálkodniuk, ehhez a velük szemben támasztott belső (jövedelmezőség) és külső (fizetőképesség és szolvencia) követelményeknek kell megfelelniük. Ezt a három fontos tényezőt a kockázatok kapcsolják össze (1. ábra).

1. ábra: A kockázatok és az elvárások

Forrás: Saját szerkesztés

Az 1. ábra alapján a következő összefüggéseket vonhatjuk le az elvárások közötti kapcsolatok között, amelyeket a kockázat befolyásol.

- Likviditás és a jövedelmezőség kapcsolata: a jövedelmező eszközök általában a lekötött (befektetett) eszközök, ebből következik, hogy a likvid eszközök kevésbé jövedelmezőek. Azaz a likviditás és a jövedelmezőség között ellentétes kapcsolat van.
- A likviditás és szolvencia kapcsolata: előző pontból kiindulva, ha a likviditás magas, akkor az alacsonyabb jövedelmet generál, amely a tartós fizetőképességet veszélyeztetheti.
- Szolvencia és a jövedelmezőség kapcsolata: ha nagyobb kockázatot vállal egy hitelintézet, akkor magasabb jövedelemre tehet szert. Azonban ha magasabb a kockázat, akkor a veszteségek bekövetkezésének a valószínűsége is nő, amely a tartós fizetőképességet nagyban befolyásolja.

A banki kockázatok

A pénzügyi intézmények esetében fontos mérföldkő egy jó és biztos alapokon álló kockázatkezelési stratégia kiépítése, amely elengedhetetlen a nyereséges és stabil működéshez. A beruházások, projektek szintén igen kockázatos tevékenységek, melyek kockázatkezelésével külön is foglalkozni kell (Csiszárik-Kocsir – Varga, 2017a; 2017b; 2017c; Csiszárik-Kocsir, 2018). A bankok különböző kockázatoknak vannak kitéve, amelyek közül néhányat közvetlenül képesek befolyásolni, viszont néhányat nem. A hitelintézet az egyik legkockázatosabb vállalkozás, amely csak alaposan felépített kockázatkezelési stratégiával képes kezelni a felmerülő

fenyegetettséget. A hitelintézetek esetében a következő főbb kockázatokat emelhetjük ki a kockázatkezelési stratégia alapján (2. ábra).

Hitelezési és ország kockázat

- nem teljesítés kockázata
- nem esedékességekori teljesítés kockázata

Piaci kockázat

- devizakockázat
- kamatláb- és árfolyamkockázat

Működési kockázat

Likviditási kockázat

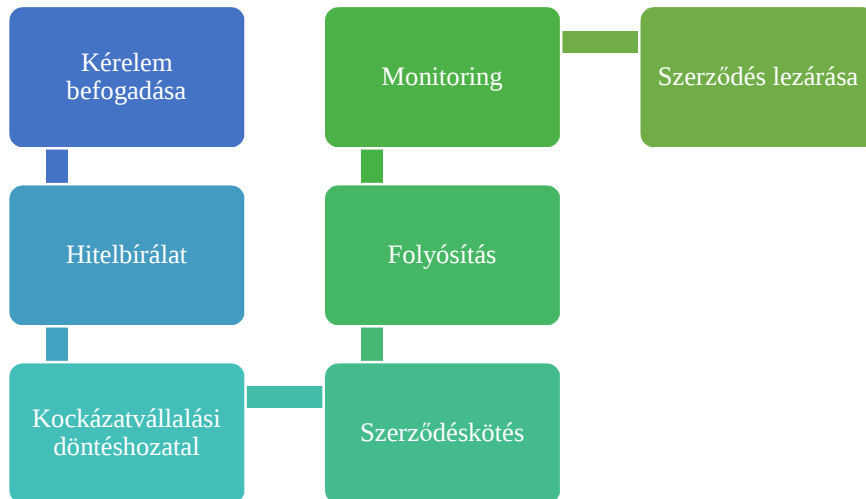
2. ábra: A kockázatok fajtái

Forrás: Saját szerkesztés

Hitelezési kockázat, annak a kockázata, hogy az adós a futamidő alatt részben vagy egészben nem fizeti vissza a hitelt és a kamatait. Az ország kockázat a hitelezési kockázat egy része, amely annak a kockázata, hogy az adott állam nem tudja visszafizetni a külföldi valutában lévő tartozásait a gazdasági helyzet romlása miatt. A hitelkockázatnak két fajtáját különböztetjük meg, a nem teljesítési kockázat, valamint a nem esedékességekori teljesítés kockázatát.

- A nem teljesítés kockázata azt jelenti, hogy a hiteladós részben vagy egyáltalán nem törleszti vissza az adósságát.
- A nem esedékességekori teljesítés kockázat, annak a kockázata, hogy a hiteladós nem esedékességekkor fizeti vissza a tartozását. Ez utóbbi esetben megoldást jelenthet a hitel átstrukturálása. Az átstrukturált követelés egy engedményt tartalmazó követelés, amelyet olyan ügyfeleknek nyújtanak, akiknek pénzügyi nehézségei vannak vagy várhatóak a jövőben.

A hitelezési kockázat a bankoknak a hitelnyújtási tevékenységből ered, ez az egyik legjobban kiküszöbölhető kockázat, mivel a bank közvetlenül képes befolyásolni mértékét. Ennek értelmezéséhez a kockázattvállalás általános folyamatát (3. ábra) ismertetjük.

3. ábra: A hitelezési folyamat kockázatvállalási szempontból

Forrás: Saját szerkesztés

- A hitelkérelem befogadásakor a kockázatvállalásra, a döntés előkészítésére és meghozatalára vonatkozó jogszabályi korlátozásokat, tiltásokat kell ellenőrizni. Ide kapcsolódik továbbá a hitelkockázati szegmens megállapítása és az ügyfélcsoporti kapcsolat vizsgálata is. A hitelbírálat előtt el kell végezni az előszűrést, hogy az ügyfélről rendelkezésre álló negatív információk feltárásra kerüljenek.
- A hitelbírálat keretében az adósminősítést, a fedezetként felajánlott biztosítékokat és értékelésüket, továbbá az adósra alkalmazandó limitvizsgálatot kell elvégezni. A döntés előtt meg kell győződni fedezetként a biztosítékok meglétéről, érvényesíthetőségéről és valós értékeléséről.
- A kockázatvállalási döntés során az engedélyező döntést hoz az ügyletről, az ügyféllimitről és a hitelkockázati limitről.
- A szerződéskötés keretében a hitelevenőr ellenőrzi a szerződéskötési feltételek teljesülését, valamint a szerződések határozatnak való megfelelését.
- Folyósításra csak mindezek teljesülése után kerülhet sor.
- Monitoring a kockázatvállalást követő tevékenységeket foglalja magába. Havonta kell minden kockázatvállalást minősíteni és a figyelmeztető jeleket felismerni.
- Szerződés lezárására akkor kerül sor, ha az ügyfél a tartozásait maradéktalanul teljesíti. Amennyiben az ügyfél nem teljesíti a szerződésben foglaltakat, akkor fel kell bontani a szerződést és gondoskodni kell a behajtási folyamat megindításáról.

Mint ahogyan azt a 3. ábra is szemlélteti, ezek a folyamatok egymást követik, egyik sem elhanyagolható, kihagyható.

A piaci kockázat a bankot körülvevő piacból ered. Ezt a kockázatot a bankok közvetlenül nem képesek befolyásolni, egy részét tudják csak kiküszöbölni, de teljesen sosem. Annak a kockázata, hogy az árfolyamok és a kamatlábak kedvezőtlen irányban változnak, ezáltal a bankot veszteség érheti, hatással van a kamat bevételekre, a kamat ráfordításokra, az értékpapírok árfolyamaira és a devizás tételek árfolyamaira is. A bankok ennek a kockázatnak a kiküszöbölésére nagyon kifinomult modelleket hoztak létre, amely részben annak köszönhető, hogy sok adat áll rendelkezésre, amelyből megbízható következtetésekbe tudnak bocsátkozni.

A hazai nagybankok a kockázatosított érték (VaR) módszert alkalmazzák a piaci kockázatnak a becslésére, amelyet napi szinten ellenőriznek, és ami a piaci feltételek változásaira alapoz.

A működési kockázat annak a kockázata, hogy a bank hírneve romolhat, illetve a tevékenysége során veszteséget realizálhat, amely nem megfelelő vagy megghiúsult belső folyamatok, emberi és rendszerbeli hibák, valamint külső események következtében lép fel. A működési kockázat nehezen számítható, ebből kifolyólag nehezen is küszöbölhető ki. A nemzetközi szabályozásban azonban elvárt, hogy tőkét kell rendelni biztosítékul hozzá.

A likviditási kockázat a hitelezési kockázathoz hasonlóan a banki tevékenységből ered, azaz arra vezethető vissza, hogy a bank betéteket gyűjt és hiteleket nyújt. Annak a kockázata, hogy a banknak a követelése és a kötelezettségei nincsenek megfelelőképpen összehangolva, ezáltal pótlólagos források bevonása szükséges ahhoz, hogy eleget tudjon tenni lejáró kötelezettségeinek. A pótlólagos források bevonása többlet költséget eredményez, amely a bank számára veszteséget okozhat (575/2013/EU rendelet).

Követelések, kintlévőségek

A gazdálkodók követelése a számviteli törvény értelmében a követelések különféle szállítási, vállalkozási, szolgáltatási szerződésekből jogszerűen eredő, pénzügyi természetű, kifejezett fizetési igények. A követelések között csak azok a tételek mutathatók ki, amelyek a vállalkozó már teljesített, másik fél által elfogadott, elismert, termékértékesítéshez, szolgáltatás teljesítéséhez, egyéb ügylethez kapcsolódnak. A vállalkozás a számviteli politikájában szabályozza, hogy a kapcsolt és egyéb részesedési viszonyban lévő vállalkozással szemben fennálló követeléseket elkülöníti, a részesedési viszonyban nem lévő vállalkozással szembeni követeléseket ezzel szemben jogcímenként (vevő, váltókövetelés, egyéb követelés) mutatja ki (2000. évi C. törvény a számvitelről).

A pénzügyi intézményeknek a kintlévőségei pénzügyi, kiegészítő pénzügyi szolgáltatás, befektetési szolgáltatás és kiegészítő szolgáltatás tevékenységéből erednek. A hitelintézetek az értékeléssel kapcsolatos keretelveket a számviteli politikájukban rögzítik. Az értékeléseket a szabályzatban rögzített, sajátos értékeléssel hajtják végre. A sajátos értékelés kiterjed az eszközértékelésre és a hozzá kapcsolódó mérlegen kívüli tételekre, továbbá az egyéb mérlegen kívüli tételekre is. Míg a mérlegtételekkel kapcsolatos tételekre, a kintlévőségekre értékvesztést számolnak el, addig a mérlegen kívüli tételekre céltartalékot képezhetnek és írhatnak vissza. Az elszámolásokat attól függetlenül végre kell hajtani, hogy nyereséges vagy veszteséges a tárgyévi eredmény (250/2000-es kormányrendelet).

A kintlévőségek közé soroljuk a befektetéseket, a követeléseket, a vevőköveteléseket és az egyéb adott előlegeket. A pénzügyi intézményeknél a kintlévőségek között a döntő részt a hitelek teszik ki, amelyeket aszerint különböztethetünk meg, hogy kiknek nyújtják. (2013. évi CCXXXVII. törvény). Mindezek alapján a következő kategóriákat különíthetjük el:

- hitelintézetnek, pénzügyi és befektetési vállalkozásoknak nyújtott hitelek,
- nem pénzügyi vállalkozásoknak nyújtott hitelek,
- háztartásoknak nyújtott hitelek,
- belföldi egyéb ügyfeleknek nyújtott hitelek,
- külföldi partnereknek nyújtott hitelek.

A mérlegen kívüli kötelezettségek a függő kötelezettségek és a biztos jövőbeni kötelezettségek. A mérlegben történő szerepeltetésük nem megengedett, mivel bekövetkezésük egy jövőbeni eseménytől függ. Céltartalékot csak azon mérlegen kívüli tételekre lehet elszámolni, amelyek nem kapcsolódnak mérlegben szereplő kötelezettségekhez. A függő kötelezettségek között megkülönböztetjük a peres ügyekkel kapcsolatos állományokat, a követelésértékesítés miatt fennmaradó függő kötelezettségeket és az egyéb függő kötelezettségeket.

A követelések értékelése a magyar számviteli törvény alapján

A hazai számviteli beszámolóban forgóeszközök egyik jelentős részét a követelések teszik ki. A követelések kimutatásának, állományba vételének, mérlegben történő szerepeltetésének alapvető követelménye a jogszerűségből ered. A beszámoló mérlegében a követeléseket addig kell kimutatni, amíg azt:

- pénzügyileg nem rendezték, vagy
- beszámítással,
- eszközátadással nem rendezték,
- váltóval nem egyenlítették ki,
- el nem engedték,
- behajthatatlan követelésként le nem írták.

A mérlegen belüli és kívüli követelések csoportosítása.

- Függő követelések, azok a vagyonelemek, amelyek a mérleg fordulónapján már fennálltak, de a mérlegbeli szerepeltetésük jövőbeni eseménytől függ. Ilyenek lehetnek a kapott garanciák, kezességek harmadik felek tartozásaiért, kapott fedezetek, biztosítékok, zálogtárgyak, óvadékok és az opciós ügyletek miatti pénz vagy egyéb eszközök átvételére vonatkozó követelések
- A biztos (jövőbeni) követelések a mérleg fordulónapján már fennálltak, de mérlegbeli szerepeltetésük a szerződés (jövőbeni) teljesítésétől függ. A határidős ügyletek, swap ügyletek határidős része miatti pénz vagy egyéb eszközök átvételére vonatkozó követelések.

Követelések mérlegértékének meghatározását a 4. ábra foglalja össze.

4. ábra: A követelések mérlegértéke

Forrás: saját szerkesztés a 2000. évi C. törvény alapján

A követelések, kintlévőségek minősítése során azt vizsgáljuk, hogy a várhatóan realizálódó összeg hogyan alakul a könyv szerinti értékhez képest, a követelés megfelel-e a jogszabályban rögzített behajthatatlansági előírásoknak, vagy elengedik-e a követelést.

A magyar számviteli törvény értelmében a követelés minősítése alapján az üzleti év mérlegfordulónapján fennálló és a mérlegkészítés időpontjáig pénzügyileg nem rendezett követelésnél értékvesztést kell elszámolni – a mérlegkészítés időpontjában rendelkezésre álló információk alapján – a követelés könyv szerinti

értéke és a követelés várhatóan megtérülő összege közötti – veszteségjellegű – különbség összegében, ha ez a különbség tartósan mutatkozik és jelentős összegű. A vevőnként, az adósonként kisösszegű követelések könyvvitelben elkülönített csoportjára az értékvesztés összege ezen követelések nyilvántartásba vételi értékének százalékában is meghatározható, egy összegben elszámolható, elkülönítetten kimutatható.

Amennyiben a vevő, az adós minősítése alapján a követelés várhatóan megtérülő összege jelentősen meghaladja a követelés könyv szerinti értékét, a különbözettel a korábban elszámolt értékvesztést visszaírással csökkenteni kell (2000. évi C. törvény).

A követelések értékelése a román számviteli jogszabályok alapján

A román számviteli szabályozás értelmében a követelések azok a szerződésből vagy jogszabályból eredő fizetési igények, amelyek a vállalkozás által már teljesített, és a másik fél által elismert tevékenységhez kötődnek. A követelések rendezési valószínűség szerint szokásos, valószínűsíthető vagy behajthatatlan fizetési igények lehetnek. A követelések bekerülési értéke az utólagos felárral növelt és utólag adott engedményekkel csökkentett szerződésben rögzített árnak felel meg. A devizás követeléseket a teljesítés napján érvényes választott árfolyamon átszámított hazai pénznemben kell állományba venni. A pénzügyi rendezés során realizált árfolyam különbség keletkezik, ami jellegétől függően a pénzügyi műveletek bevételeit és ráfordításait érintheti.

A román számvitel „Bizonytalan vagy peresített vevők” főkönyvi számlára különíti el azokat a fizetési igényeket, amelyek kockázatosak, tehát a kiegyenlítésük a vállalkozás megítélése szerint bizonytalanoknak tekinthető (Egyed-Hatos, 2018).

A követelések mérlegértéke az értékvesztéssel csökkentett, visszaírással növelt, valamint az átértékelésből adódó, árfolyameltéréssel korrigált bekerülési érték. A követelések kiegyenlítéssel, elengedéssel vagy behajthatatlan követelésként való leírással kerülnek ki a gazdálkodók könyveiből.

A követelések mérlegben való szerepeltetése változatos képet mutat. Az adott előlegek ugyanis rendeltetésüknek megfelelően a befektetett eszközökön belül az immateriális javak vagy a tárgyi eszközök, illetve a forgóeszközöknél a készletek közé kerülnek. A befektetett pénzügyi eszközök eleme a tartósan adott kölcsön, mint egy évet meghaladó, tartós fizetési igény. A jegyzett, de még be nem fizetett tőke a román mérlegben tulajdonosokkal szembeni fizetési igényként a követelések közé kerül beállításra. A román mérlegben külön mérlegsor képeznek a kapcsolt és egyéb részesedési viszonyban álló vállalkozásokkal szembeni, illetve a váltókövetelések (82/1991 évi számviteli törvény és 3055/2009-es pénzügyminisztériumi rendeletnek megfelelő „A” melléklet).

A hitelintézeti kintlévőségek értékelése a hazai szabályozás alapján

A hitelintézetek folyamatosan nyomon követik hitelállományuk alakulását, rendszeresen felülvizsgálják a kintlévőségeiket és átértékelik azokat. Abban az esetben, ha javul az ügyfél ügyletminősítése, akkor az értékvesztést vissza kell írni, amely nem haladhatja meg a már elszámolt összeget. A kintlévőségek sajátos értékelése során az első lépés, hogy megnézik, a hitelek jelentős összegűek vagy sem, ezáltal eldöntik, hogy egyedi vagy csoportos értékelés alá esnek. Az egyedileg jelentős értékhatárt a vállalkozások a számviteli politikájukban rögzítik.

- Az egyedi értékelést azon ügyletekre kell alkalmazni, amelyek egyedileg jelentős összegű eszközök és van objektív bizonyíték az értékvesztésre. Azon kitettségeket, amelyek bár jelentős összegűek, de egyedileg nem értékvesztett tételek, hasonló hitelezési kockázati eszközcsoportba kell sorolni és csoportos értékelési körbe vonni. Egyszerűsített eljárás esetén az értékvesztés elszámolása a késedelmes napok száma és a kockázatvállalási szerződés átstrukturáltságának státusza alapján történik.
- A kisösszegű (nem jelentős összegű) hiteleket egyszerűsített eljárással, csoportos értékelés alapján minősítik. Csoportos értékelésbe tartoznak a nem jelentős összegű hitelek és az objektív bizonyítékkal nem rendelkező egyedileg jelentős kintlévőségek.

A hitelintézet a kintlévőségeket a számviteli politikában leírtak szerint minősíti, ha az adott tétel jellegétől függően alkalmazza az értékelés alapjául szolgáló eszközminősítési kategóriákba való besorolást egyedi értékelés esetén, értékelési csoportok valamelyikébe való besorolást csoportos értékelés esetén. A 250/2000-es kormányrendelet szerint azon kintlévőségeket, amelyeket csoportosan kellett értékelni az alábbi minősítési kategóriákba sorolták:

- Problémamentes: nem lejárt, 1-30 késedelmes napok száma;
- Külön figyelendő: 31-60 késedelmes napok száma;
- Átlag alatti: 61-90 késedelmes napok száma;
- Kétes: 91-365 késedelmes napok száma;
- Rossz: 365- késedelmes napok száma.

Ahhoz, hogy egy tétel megfelelő besorolást kapjon, jellegétől függően, több szempontot vizsgálatba kell vonni:

- a pénzügyi, illetve befektetési szolgáltatással érintett ügyfél vagy partner pénzügyi helyzete, stabilitása, jövedelemtermelő képessége, és az ezekben bekövetkező változások,
- a törlesztési rend betartása, a kintlévőség törlesztésével kapcsolatban keletkezett tőke- és kamattörlesztési késedelmek alakulása,
- az ügyfélhez kapcsolódó országhelyzet és az abban bekövetkezett változás,
- a fedezetként felajánlott biztosítékok értéke, mobilizálhatósága, hozzáférhetősége és az ezekben bekövetkezett változás,
- a tétel továbbértékesíthetősége, mobilizálhatósága.

A magyar számviteli szabályok értelmében a hitel szerződéskötéshez közvetlenül kapcsolódó díjak és jutaléktételek a hitelek befolyásakor az eredményben kerültek elszámolásra. Ebből kifolyólag a tőkekövetelésünket csak a tőketörlesztéssel és az értékvesztéssel tudták csökkenteni. A hitelezés során felmerült tranzakciós költségeket a folyósításkor összegben elszámolták az eredmény terhére (250/2000-es kormányrendelet).

A pénzügyi instrumentumok értékelése az IAS 39 alapján

A nemzetközi standardok előírásai szerint a hiteleket és a közvetlenül hozzájuk rendelhető tranzakciós költségeket bekerülésük után amortizált bekerülési érték alapon kell értékelni, az effektív kamatláb módszer alkalmazásával. A nemzetközi elszámolásban a pénz időértéke fókuszba kerül. A hitelek effektív kamatlábbal diszkontált értékét is elszámolják. A hitelek bekerülésekor az amortizált bekerülési érték részét képezik a folyósítás során felmerült tranzakciós díjak, amelyek a hitel futamideje alatt egyenlő részletekben kerülnek elszámolásra az effektív kamatláb módszerének használatával. Az értékvesztés a követelés könyv szerinti értékének és a megtérülő érték közötti különbség, amely tartalmazza a garanciákból és fedezetekből várható megtérülést is.

Amortizált bekerülési értéken kell értékelni a hiteleket, követeléseket és a lejáratig tartandó befektetéseket. Egy pénzügyi eszköz vagy pénzügyi kötelezettség amortizált bekerülési értéke a pénzügyi eszköznek vagy pénzügyi kötelezettségnek a kezdeti megjelenítéskor meghatározott értéke, csökkentve a tőketörlesztésekkel, növelve vagy csökkentve az ezen eredeti érték és a lejáratkori érték közötti különbséget effektív kamatlábmódszerrel kiszámolt halmozott amortizációjával és csökkentve a felmerült értékvesztéssel vagy behajthatatlanság miatti leírással.

A pénzügyi instrumentumok értékelése az IFRS 9 alapján

Az IFRS 9 standard a pénzügyi instrumentumok esetében a besorolás, az értékelés, az átsorolás, és az értékvesztés elszámolásában hozott változásokat az IAS 39 standardhoz viszonyítva. Az IFRS 9-ben az értékelési módszer alapú kategorizálás az elsődleges, amely alapján megkülönböztetésre kerülnek az amortizált bekerülési értéken értékelt eszközök és a valós értéken értékelt eszközök.

Az IFRS 9 standard legfontosabb változása az értékvesztés meghatározásában mutatkozik meg. Az IAS 39 a múltbeli eseményekből következtet a jövőre, így a bekövetkező veszteség modellt használja. Kizárólag a ténylegesen felmerült veszteségekkel kapcsolatban számol el értékvesztést. Az IFRS 9 előrettekintő szemléletmódot alkalmaz a várható veszteség alapú modell alkalmazásával. Az új értékvesztési modell alapján a pénzügyi instrumentumokat a következő három fázis valamelyikébe kell sorolni:

- Teljesítő fázis: a kezdeti megjelenítéstől számított 12 hónapban várhatóan bekövetkező default alapján becsült veszteségekre kell értékvesztést elszámolni. Azon tételek sorolhatók ide, amelyek a fordulónapon nem felelnek meg a másik kettő fázisnak.
- Jelentős hitelkockázat növekedést mutató fázis: ha jelentősen megnő az eszköz hitel kockázata, akkor ebbe a fázisba kell átsorolni. Ez esetben a teljes élettartam alatt várható veszteséget el kell számolni értékvesztésként. Ide tartoznak a fizetési késedelmes ügyletek (31-90 nap) továbbá a teljesítő forborne ügyletek, és azon pénznemben lévő ügyletek, amely a folyósítás óta jelentős árfolyamváltozásoknak voltak kitéve.
- Nem-teljesítő fázis: a második fázishoz hasonlóan itt is a teljes élettartam alatt várható veszteséget kell elszámolni. Ide tartoznak a 90 napot meghaladó fizetési késedelmes ügyletek, a defaultos ügyletek, nem teljesítő forborne ügyletek, továbbá azon nem peres ügyletek, amelyek csődeljárás, felszámolás, végelszámolás stb. közé sorolhatók (IFRS 9 Pénzügyi instrumentumok standard).

3. Eredmények

A kockázatkezelés alapvető célja, hogy egyensúlyban tartsa a hozamot és a vállalt kockázatot. Egyrészt a lehetséges veszteség arányban álljon a hitelintézet terhelhető képességével, másrészt a kockázatkezelés folyamata megfeleljen a jogszabályoknak, a Baseli egyezményeknek, és a felügyeleti elvárásoknak. A pénzügyi intézményeknek számos kockázattal kell szembenéznük, amelyeknek jelentős része a pénzügyi instrumentumokból származik. A pénzügyi instrumentum minden olyan szerződés, amely az egyik fél számára pénzügyi eszközt, a másik fél számára pénzügyi kötelezettséget vagy tőkeinstrumentumot jelent.

A pénzügyi intézmények konzervatív hitelkockázat vállalási politikája azt jelenti, hogy a kockázatot cash-flow alapon vállalják az ügyfelekkel szemben. Az elsődleges visszafizetési forrás a vállalkozások esetében a hitelcéllal finanszírozott tevékenység során realizált cash-flow, magánszemélyek esetében viszont a rendszeres jövedelem. A pénzügyi intézmények dinamikus kockázatkezelési gyakorlata alatt azt értjük, hogy a nemfizetés veszélyét időben megpróbálják felismerni és biztosítani. A Magyar Nemzeti Bank és az Európai Bankhatóság a hazai, illetve európai bankokra vonatkozóan stressz tesztek készítését, melyek azt mutatják meg, hogy egy extrém helyzetben mekkora önfinanszírozási képessége lenne egy-egy részportfóliónak, valamint a teljes portfóliónak, vagyis azt a pontot mutatja meg, amelynél a bevételek még fedezni tudják a többletköltséget, amely a stresszhelyzetben keletkezik. A pénzügyi intézmények dinamikus tartalékolással érhetik el, hogy a kockázatok mögötti tartalékok, hosszútávon közelítsék a jövőben felmerülhető veszteséget.

A banki kockázatok áttekintése után megállapíthatjuk, hogy a 2008-as gazdasági válság után jelentősebb szerepet tölt be a bankok működésében a kockázatkezelés. A hitelintézeteket a fentiekben felsorolt kockázatok jellemzik, amelyek közül egyik sem elhanyagolható. Számos erőforrást használnak fel a bankok, hogy minimalizálják ezen kockázatokat. A kockázatok kezelésére szigorú stratégiákat fejlesztettek ki, amelyeknek betartása kötelező. Véleményünk szerint a hitelintézetek stratégiája hosszútávon kifizetődni látszik. A folyamatos kockázatkezeléssel a hitelintézetek képesek elérni, hogy mindig azoknak az ügyfeleknek adjanak hiteleket, akiktől a vissza nem fizetési kockázat nem túl magas. A kockázatkezelés egyik fontos lépése a sajátos értékelés, tanulmányunkat ennek kifejtésével folytatjuk.

A követelések és kintlévőségek nemzeti szintű értékelése a következőkben foglalható össze:

- A követelések értékelése a két országban azonos módszertant követ. A hazai és a román gyakorlatban a bekerülési értéket, valamint a mérlegértéket befolyásoló tényezők köre azonos.
- A hazai számviteli elszámolásokban a bizonytalan vagy peresített vevők elkülönített főkönyvi elszámolására nem kerül sor.
- A mérlegben való szerepeltetés – a befektetett eszközök (adott előlegek, tartósan adott kölcsönök) és a forgóeszközök (adott előlegek) között történő megjelenés mellett – hasonló alapfilozófiát követ a magyar és a román besorolásban.
- A hazai éves beszámoló mérlege a kapcsolt vállalkozásoktól külön kezeli a jelentős tulajdoni részesedési viszonyból származó, azaz társult vállalkozásokkal szemben fennálló követeléseket, ami a román mérlegben nem különül el a kapcsolt vállalkozásoktól.
- A magyar számviteli törvény kötött szerkezetű mérlegében a jegyzett, de még be nem fizetett tőke a saját tőkét csökkentő forrás. Román sajátosság a jegyzett, de még be nem fizetett tőke követelések között történő szerepeltetése, illetve a jegyzett tőkét követő tájékoztató mérleg sor feltüntetése.

A magyar nemzeti és a nemzetközi számviteli előírások összehasonlítása alapján az alábbi megállapításokat tesszük:

- A nemzetközi számviteli standardok szerint készített beszámolóban a kategória besorolások jelentősen megváltoztak, már nem csak a késedelmes napok számítanak kategória ismérveknek.
- A nemzetközi számviteli standardokra történő átállással megszűnt a követeléseknek a kormányrendeletben meghatározott, elsősorban a kintlévőségek késedelmén alapuló öt minősítési kategóriája és az azokhoz kapcsolódó értékvesztés meghatározása.
- Az értékvesztés a fedezetek figyelembevételével a várható veszteségek alapján határozható meg.
- Az értékvesztés összegét a kihelyezések veszteséggel kapcsolatos korábbi tapasztalatok, az adott gazdasági feltételek, a különböző hitelkategóriák

kockázati tényezői és egyéb lényeges tényezők számba vétele alapján határozza meg.

A pénzügyi instrumentumokra vonatkozó nemzetközi standardok változásai az alábbi területeken tartalmazznak jelentős eltéréseket.

- Az IAS 39 standard egyedi tételek esetében ténylegesen felmerült veszteségekhez, objektív bizonyítékokhoz kötött. Csoportos tételek esetében csoport szinten ténylegesen felmerült veszteségekhez, objektív bizonyítékokhoz kötött, azaz a felmerült veszteséget nem lehet egyedi ügyletthez hozzárendelni.
- Az IAS 39 standard esetében az egyedi tételekhez hasonlóan az értékvesztés megállapítása diszkontált cash flow módszerrel történik. Azonban a múltbeli veszteség adatokat módosítani kell a jelenben ható hatásokkal, és a múltból már nem kiható változásokkal.
- Az IFRS 9 ebben is változást vezetett be. Az amortizált bekerülési értéken nyilvántartott eszközökre már a bekerüléskor kötelező a 12 hónapon belül várható veszteségekre értékvesztést képezni, melynek összege nem lehet nulla.
- Az IFRS 9 értelmében a csoportos értékelés esetében eltérő súlyú scenáriók szerint számítható az értékvesztés, és a végső értékvesztés az egyes scenáriókra számított értékvesztés súlyozott átlaga lesz. Az ügyleteket különböző kritériumok alapján sorolják be az 5 szegmensbe. Ilyen kritériumok a termék, a késedelem, a pénznem stb. Az értékvesztés számítás egyes paraméterei ezen szegmensekhez rendelődnek hozzá. Ezáltal elmondható, hogy az értékvesztés kulcsok ügyletszintűek lesznek.

Az IFRS alapú beszámolási rendszer egy sokkal kötetlenebb szabályozás, mint a magyar számvitel szerinti. Míg a Hpt.-ben meghatározott minősítési kategóriákba való besoroláskor szigorúan csak azokat a tényezőket lehetett figyelembe venni, amiket a szabályozás előírt, addig a nemzetközi gyakorlatban elismertebb az előírásokon túl a tapasztalat az ügyfeleknek a fizetési szokásairól (IAS/IFRS standardok).

4. Következtetések

Minden gazdálkodó szervezet életében ott rejlenek a vállalkozás jövője szempontjából jelentős kockázatok, amelyek sok esetben nehezen lokalizálhatók és még nehezebben azonosíthatók, számszerűsíthetők. A hitelintézetek a hitelezési és a likviditási kockázatot közvetlenül képesek befolyásolni, azonban a piaci és a működési kockázatra kevés hatásuk van. Ennek legfőbb oka, hogy míg a hitelezési és a likviditási kockázat a bankok közvetlen tevékenységéből, azaz betét gyűjtésből és hitelek nyújtásából adódik, addig a piaci kockázat a bankot körülvevő piacból ered, míg a likviditási kockázat kiküszöbölése a kiszámíthatóságának nehézségéből fakad. A bankok minden hitelfelvételi igény esetén felméri a várható kockázatokat és az alapján bírálják el a hiteligényt. A hitelintézeteknek a kockázatok csökkentése

érdekében ki kell alakítaniuk egy stabil kockázatkezelési stratégiát, amelynek egyik legfontosabb területe az ügyletminősítés.

A hitelintézeteknek a Hpt., a Sztv. és a kormányrendelet előírásai alapján értékvesztést kellett elszámolnia azon mérlegben kimutatott követeléseit után, amelyek esetében a várhatóan befolyó összeg, nem érte el a könyvekben szerepeltetett értéket. Meghatározásánál elsődlegesen a várható megtérülést kellett figyelembe venni. 2016 év végéig az ügyletek minősítése alapján öt kategória volt megkülönböztethető, de a 2017. üzleti évtől ez megváltozott, két kategóriára csökkent: teljesítő és nem teljesítő hitelek szerint csoportosítják a hiteleket.

Ahogy a hazai szabályozásban is jelentős változások történtek, úgy a nemzetközi számviteli előírások is jelentősen módosultak. A hitelintézeteknek 2018. január 1-től a kötelezően alkalmazandó IFRS 9 standard szerint kell végrehajtani a hitelek besorolását és számviteli értékelését. Jelenleg a szabály alól mentességben részesülő takarékszövetkezetek számára is komoly kihívást jelent az új szabályokra történő áttérés.

Véleményünk szerint a hitelintézetek pénzügyi helyzetét a felhasználók számára jobban mutatja az IFRS szerinti pénzügyi kimutatás, mivel elsősorban pénzügyi szemlélet, valamint befektető központú információszolgáltatás jellemzi, jobban tükrözik az összetett ügyleteket, és a piaci változásnak megfelelően folyamatosan aktualizálásra kerülnek.

Felhasznált irodalom

- [1.] Csiszárik-Kocsir, Á. – Varga, J. (2017a): Projektkockázatok értékelése a magyar vállalkozások véleménye alapján, Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban: Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete (szerk.: Bodáné Kendrovics Rita), Budapest, Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könnyűipari és Környezetmérnöki Kar, 372-382 pp.
- [2.] Csiszárik-Kocsir, Á. – Varga, J. (2017b): A projektkockázatok és az tulajdonosi struktúra összefüggése egy kérdőíves kutatás eredményei alapján, Vállalkozásfejlesztés a XXI. században VII. – Tanulmánykötet (szerk.: Dr. Csiszárik-Kocsir Ágnes) Óbudai Egyetem, Keleti Károly Gazdasági Kar, 133-144. pp.
- [3.] Csiszárik-Kocsir, Á. – Varga, J. (2017c): Crisis – Project – Risk: According to the Opinions of Hungarian SMES', Project Management Development – Practice and Perspectives: Sixth International Scientific Conference on Project Management in the Baltic Countries, University of Latvia, Riga, Lettország (szerk.: Žaneta Ilmete, Jānis Ikstens, 60-70. pp.
- [4.] Csiszárik-Kocsir, Á. (2018): Hogyan kezeljük a kockázatokat a projektekben? – eredmények a magyar kis- és középvállalkozások véleménye alapján, Hazai és külföldi modellek a projektoktatásban:

- Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete (szerk.: Bodáné Kendrovics Rita), Budapest, Magyarország, Óbudai Egyetem Rejtő Sándor Könnyűipari és Környezetmérnöki Kar, 176-184. pp.
- [5.] Egyed-Hatos, E. (2018): A hazai és a román számviteli szabályozás összehasonlító elemzése. BGE PSZK diplomamunka, p. 125
- [6.] 82/1991 évi számviteli törvény és 3055/2009-es pénzügyminisztériumi rendeletnek megfelelő „A” melléklet, <https://www.anaf.ro> (Letöltve: 2019. április 23.)
- [7.] 2000. évi C. törvény a számvitelről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0000100.TV> (Letöltve: 2019. április 23.)
- [8.] 2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1300237.TV> (Letöltve: 2019. április 23.)
- [9.] 250/2000. (XII. 24.) Korm. rendelet a hitelintézetek és a pénzügyi vállalkozások éves beszámoló készítési és könyvviteli kötelezettségének sajátosságairól
- [10.] <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0000250.KOR> (Letöltve: 2019. április 23.)
- [11.] 575/2013/EU a hitelintézetekre és befektetési vállalkozásokra vonatkozó prudenciális követelményekről szóló rendelet <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=celex%3A32013R0575> (Letöltve: 2019. április 23.)
- [12.] Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok <https://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/a-nemzetkozi-penzugyi-beszamolasi-standardok-international-financial-reporting-standards-ifs-ek-alkalmazasa-egyedi-beszamolasi-celokra> (Letöltve: 2019. április 23.)